

Exportekonomisk Etablering, Klass och Demokratisk Utveckling i Nord- & Sydrhodesia

En prövning av Rueschemeyer, Stephens & Stephens
marxistiska teori om kapitalistisk utveckling och demokrati

Abstract

This is a comparative case study with a most-similar design of Northern Rhodesia (Zambia) and Southern Rhodesia's (Zimbabwe) political development prior to the colonies' first democratic experiences, which coincide with their independence. A historical analysis of Southern Rhodesia's agricultural export economy shows that it shapes structures that hinder the democratic development. The same analysis on Northern Rhodesia shows that the colonies export economy, based on mineral, creates structures that facilitate democratization. The theory by Rueschemeyer et al., on capitalist development and democracy is applied on the historical analyses. This helps us obtain answers about how the socioeconomic consequences, originating from the differences in the export economies, based on either agriculture or mining, can somewhat explain the colonies' political development, especially regarding democratization. These results are compared with the result from the study made on democratization in Latin America, another *Late Developed* region, done by Rueschemeyer et al. The comparison shows that the regions seems structurally different and identifies elements particularly important for analyzing societies in southern Africa. The study also demonstrates the overall strength of the theory when used in an African context, even though it has difficulties to explain democratization provoked by international pressure.

Nyckelord: Nordrhodesia, Sydrhodesia, demokratisering, jordbruksekonomi, gruvekonomi

Antal ord: 10,030

Innehållsförteckning

1	Introduktion	1
1.1	Syfte och frågeställning	2
1.2	Disposition	3
1.3	Metod.....	3
1.3.1	Urval och metodologiska problem.....	5
2	Teori	7
2.1	Teorier om demokratisk utveckling	7
2.2	Kapitalistisk utveckling och demokrati. Rueschemeyer, Stephens och Stephens	8
2.3	Exportekonomisk struktur.....	9
2.3.1	Jordbruksekonomi.....	10
2.3.2	Gruvekonomi	11
2.4	Applicering av Rueschemeyer, Stephens och Stephens teori på Latinamerika	12
3	Historisk analys.....	14
3.1	Från Sydrhodesia till Zimbabwe - ett semifeodalt samhälle.....	14
3.2	Från Nordrhodesia till Zambia - ett frontsamhälle	17
4	Slutsatser.....	21
	Diskussion	25
5	Referenser	28
5.1	Elektroniska källor	30
5.1.1	Databaser	30

1 Introduktion

De flesta länder i södra Afrika har en modern historia som kantats av interna och externa konflikter, stagnerande eller utebliven ekonomisk utveckling, utbred fattigdom och få fria, demokratiska val. Att studera demokratisering i södra Afrika kan därför ses som en utmaning.¹ Om vi bortser från Sydafrika, består södra Afrika av länder utan någon betydande industri. Ekonomier präglas av råvaruexport till västvärlden. Västerländska teorier om demokratisering baseras ofta på industrialiserade länder och nämner vikten av en stark borgarklass² och en växande medelklass³ i demokratiseringsprocessen. Många av de västerländska teorierna om demokratisering anses inte vara applicerbara på södra Afrikas stater på grund av dess kortvariga historia som självständiga länder, dess förindustriella samhällen och svaga statsmakter. Den här studien visar dock att det går att använda marxistiska teorier för att analysera den politiska utvecklingen i södra Afrika. Dietrich Rueschemeyer, Evelyne H. Stephens och John D. Stephens (1992) marxistiska teori kan ge svar på viktiga frågor om modern politisk historia när den appliceras på länder i södra Afrika. Teorin får oss att vända bort blickarna från etniska konflikter, till synes besinningslöst våld och självgoda diktatorer för att istället fokuserar på ekonomiska strukturer och maktbalans. Då uppenbarar sig ett klassamhälle där dynamiken mellan klasser, stater och andra aktörer kan vara till stöd för att förklara den politiska utvecklingen.

Nordrhodesia och Sydrhodesia (numera Zambia och Zimbabwe) var två kolonier med en i många avseenden delad historia. Koloniernas politiska utveckling har dock tagit olika riktningar. Zambia blev självständigt 1964 efter en folkomröstning och en lång kamp mot kolonisationen. Zimbabwe blev dock inte självständigt förrän 1980 efter en blodig inbördeskonflikt mellan frihetstrupper och den grymma vita statsmakten. Zambia blev därmed ett av de första länderna i Afrika att hålla fria och rättvisa val, i och med självständigheten. Zimbabwe var emellertid det sista landet i Afrika att bli självständigt från ett europeiskt land och höll för första gången fria val i samband med denna. Zambia blev fritt i samband med en avkoloniseringsvåg som gick igenom Afrika under 60-talet. Hur kommer det sig att Zimbabwe inte åkte med på den vågen? Kan Rueschemeyer, m.fl.'s teori ge oss ett ramverk som kan förklara skillnaderna?

Teorin leder oss in på spår som går tillbaka i tiden. Under kapitalismens intåg i Afrika och exportekonomins etablering finner vi ursprunget till klasstrukturer, som enligt teorin, är nyckeln till att förstå den politiska utvecklingen. Den

1 Joseph (1997:363.364) beskriver hur länder i södra Afrika i princip saknar eller misslyckas uppfylla alla de villkor för demokratisering som västerländska teoretiker har identifierat.

2 Till exempel Moore (1971)

3 Till exempel Lipset (1959/1963)

historiska analysen för oss tillbaka till det koloniala Afrika, till livet för afrikanska arbetare på den vita jordägande överklassens storgods i Sydrhodesia, till koppargruvorna i Nordrhodesia och till maktkamper mellan samhällsgrupper som resulterat i politisk förändring. Denna analys visar sig vara värdefull för att förstå politisk utveckling i regionen.

1.1 Syfte och frågeställning

Uppsatsens främsta syfte är att granska de faktorer som har påverkat den politiska utvecklingen i kolonierna Sydrhodesia och Nordrhodesia som ledde fram till respektive lands första demokratisering i samband med självständigheten. Det teoretiska ramverket förser oss med en fokus på historiska strukturer som i sin tur styr analysen. Detta innebär i praktiken att vi utgår ifrån exportekonomiska skillnader och socioekonomiska konsekvenser av dessa skillnader för att vidare granska hur politiken har utvecklats respektive koloni. I första hand intresserar vi oss för att förklara demokratisering, samt utebliven demokratisering, som länkar i den kausala kedja som startar i exportekonomiernas etablering. Forskningsfrågorna som styr uppsatser är därmed följande:

Hur kan Sydrhodesia (Zimbabwes) sena demokratisering och Nordrhodesias (Zambias) relativt tidiga demokratisering förklaras? Kan exportekonomiska skillnader och socioekonomiska konsekvenser av dessa bidra till att förstå politisk förändring i respektive land?

Som en konsekvens av implementeringen av Rueschemeyer, m.fl.'s teori om kapitalism och demokratisering, utsätts teorin för ett hållbarhetstest. Ett indirekt syfte med uppsatsen är därmed att, genom teoriprövning, testa Rueschemeyer, m.fl.'s teori, genom att applicera den på ett utmanande område, i detta fall södra Afrika. Är Rueschemeyer, m.fl.'s teori användbar vid analys av området? Denna uppsats är ett modest bidrag till breddningen av Rueschemeyer, m.fl.'s teoretiska användbarhet. För att konkretisera detta syfte har jag jämfört Rueschemeyer, m.fl.'s resultat i deras fallstudie av Latinamerika med mina generaliserade resultat för att identifiera strukturella skillnader mellan regionerna, som båda klassas som sent utvecklade regioner. Går det att hitta strukturella skillnader mellan demokratiserande processer i Latinamerika och i södra Afrika om vi jämför Rueschemeyer, m.fl.'s resultat med mina? Identifierade skillnader kan visa sig vara värdefulla för vidare forskning på området.

1.2 Disposition

Arbetets disposition följer en klassisk uppsatsstruktur. Kapitel tre är en historisk analys av Nord- och Sydrhodesia och syftar till att granska strukturer i olika tidsepoker och finna kausala samband mellan strukturella förändringar och politisk utveckling, via processer och effekter. Det är den viktigaste byggstenen i uppsatsen då den historiska analysen av klassamhällets uppbyggnad är nyckeln för att förstå den politiska förändringen. Analysen startar därmed i början av 1900-talet och slutar efter respektive lands självständighet och avslutas med en kort sammanfattning av postkolonial utveckling.

Under *Slutsatser* appliceras teorin explicit på analysen. Mötet mellan teori och empiri gör att slutsatser kan presenteras och analyseras. Kapitlet syftar till att svara på de uppsatsstyrande forskningsfrågorna. Uppsatsen avslutas med en diskussion. Denna diskussion syftar till att fokusera på teorins hållbarhet och funktion i studien och på jämförelsen mellan Rueschemeyer, m.fl.'s resultat från Latinamerika och mina. Diskussionsdelen blir därmed mer teoretisk och generaliserande medan jag under *Slutsatser* håller en mer specifik diskussion kring mina konkreta fall.

1.3 Metod

I denna studie undersöks hur de ekonomiska och sociala strukturerna i ett land påverkar dess politiska utveckling. För att göra det provar jag Rueschemeyer, m.fl.'s marxistiska teori om kapitalistisk utveckling och demokrati. Rueschemeyer, m.fl. har genom jämförande kvalitativa studier av ett flertal länder dragit de slutsatser som formar deras teori. Jag vill prova deras teori på ytterligare två fall som skiljer sig från de länder som inkluderas i deras studier, med andra ord är min studie en *teoriprövande* studie. Teorin fungerar som ett ramverk som avgör studiens metodologiska struktur. Visar sig teorin hållbar vid breddad analys stärks dess relevans.

Min metodologi påminner därmed till sin struktur om Rueschemeyer, m.fl.'s. Jag har dock, till skillnad från Rueschemeyer, m.fl., valt att göra en kvalitativ studie av endast två fall. Genom att jämföra fallen breddar jag mina möjligheter att dra slutsatser och generaliseringsgraden på mitt resultat ökar. Studien är därmed en *jämförande fallstudie*. Fallstudier tillämpas för att få en djupare förståelse av ett eller ett fåtal specifika variabler. En fallstudie kan användas för att utveckla teorier, verifiera eller falsifiera hypoteser, utvärdera politiska projekt eller jämföra med andra fall för att dra generella slutsatser och placera fallstudien i ett större sammanhang (Hague; Harrop, 2007:90). Robert Yin (i *ibid.*) poängterar att "[...] case studies are the building blocks from which we construct our understanding of the political world".

Jag använder två fall för att kunna göra en kvalitativ studie av båda fallen utan att förlora möjligheten att göra jämförelser. Nordrhodesias och Sydrhodesias tidiga historia har många gemensamheter men deras exportekonomier som utvecklades i början av 1900-talet är radikalt olika. Detta möjliggör en jämförande analys av exportekonomin och dess socioekonomiska konsekvensers betydelse för politisk utveckling. Kolonierna och sedermera länderna passar därmed utmärkt för en fallstudie med *mest-lika* design (ibid.: 92). Under *Urval och metodologiska problem* presenteras en mer information om mina fall och hur jag har hanterat de metodologiska problem som har uppstått.

Jämförande fallstudie med mest-lika design är en populär metod inom komparativa studiet av politik och många klassiska teorier grundar sig på studier där fall jämförs (ibid.). Metoder för fallstudier inkluderar revidering av material med första- och andrahandskällor, akademisk litteratur, intervjuer med personer med relevant koppling till fallet, man kan även besöka eller på annat sätt skapa sig en egen uppfattning om fallet (ibid.:90). I denna fallstudie har jag gjort en historisk analys som går tillbaka 30-90 år vilket gör att litteratursamling och litteraturläsning blir särskilt relevant. Jag har reviderat stora mängder akademisk litteratur samt dokumentation av första- och andrahandskällor. Jag har tagit hänsyn till faktorer som validitet, objektivitet, tidsanda, akademisk relevans och andra faktorer som påverkar litteraturens kvalitet.

Tidsperioden som är aktuell i denna studie är perioden innan respektive lands första demokratiska val. Jag tog beslutet att gå tillbaka till kapitalismens första stapplande steg i det koloniala Afrika för att kunna analysera klassamhällets ursprung. Det är därmed av stor betydelse att gå tillbaka till etableringen av den kommersiella ekonomin i kolonierna. Detta för oss tillbaka till början av 1900-talet.

Det är värt att understryka att främsta intresset är *övergången* från ett samhälle utan allmänna val, en diktatur, till ett samhälle som håller ett eller flera demokratiska val, en demokrati, dock inte nödvändigtvis en konsoliderad sådan. De första demokratiska valen som hölls i Afrika, Afrikas första demokrativåg, korrelerar med ländernas självständighet. Det var fria och rättvisa val där självständighetsrörelsens nationella partier ofta kunde ta makten på ett legitimt sätt (Lindberg, 2004:11). Det kan emellertid vara viktigt att understryka att min studie inte i första hand handlar om avkolonisering eller självständighetsrörelser. Detta är en studie om demokratisering och processer som leder fram till en sådan politisk förändring eller faktorer som gör att den uteblir. Det kan dock uppstå förvirring då nationella självständighetsrörelser vid flertal tillfällen benämns som demokratiska krafter i kolonierna. Detta stämmer emellertid då dessa rörelser kämpade för politisk inkludering och allmän rösträtt förutom nationellt självbestämmande.

1.3.1 Urval och metodologiska problem

Ovan förklarade jag hur jag kom fram till att Zambia och Zimbabwe är de lämpligaste fallen för min studie. I detta avsnitt ska jag motivera mitt val närmare genom att väga metodologiska fördelar mot nackdelar med valet av mitt urval. Jag skall även diskutera representativiteten av mina fall i en afrikansk kontext.

Området där dagens Zambia och Zimbabwe ligger är en region med mängder av olika folkslag och kulturer. De saknar båda kust och har ungefär lika stor befolkning. När européerna kom hit på 1800-talet såg de snabbt de ekonomiska möjligheterna i regionen. Storbritannien koloniserade området som blev en del av mineralexploateringsprojektet som initierats i södra Afrika. Utvalda bolag fick gå in och exploatera regionen. Kolonierna döptes till Nordrhodesia respektive Sydrhodesia. Multinationella företag, främst intresserade av gruvfyndigheter, upprättade gruvor och byggde järnvägar. Den europeiska befolkningen immigrerade till området och ökade den inhemska efterfrågan på livsmedel och produkter vilket satte igång det kommersiella jordbruket. I Nordrhodesia fann man enorma kopparfyndigheter och landet utvecklades till en kopparexporterande ekonomi. Sydrhodesia utvecklades i en annan riktning. Jordbruket fick ett stort genomslag i landet och en kommersiell jordbruksindustri etablerades och jordbruksprodukter exporterades. Immigrationen av européer var relativt stor och de vita utgjorde en stark maktbas i landet. År 1953 slogs kolonierna ihop i en federation tillsammans med Nyasaland, dagens Malawi, i syfte att stärka de vitas makt i kolonierna. Exportekonomiernas skiljda karaktär har präglat ländernas civila samhällen och det är dessa skillnader och dess konsekvenser som jag kommer att fokusera på i den historiska analysen (Utrikespolitiska institutet, 2010a; Utrikespolitiska Institutet, 2010b).

Svårigheterna med att göra en marxistisk analys på det politiska systemet i Afrika är flera. Som en konsekvens av att studera de sociala och politiska effekterna av exportekonomiska strukturer analyseras klassrelationer, elitkonsolidering och det civila samhället. Länder i södra Afrika är dock enormt underutvecklade och det civila samhället består till stor del av en relativt homogen underklass. Att analysera betydelsen av, till exempel, arbetarklassen i ett land där enbart 11 procent av befolkningen anses tillhöra denna grupp kan ses som en överskattning av dess betydelse.⁴ Än mer förvirring i det civila samhället uppstår när konflikter med etniskt ursprung uppkommer, som inte kan förstås utifrån ett klassperspektiv. Personfixering och lokal politisk kultur kan försvåra arbetet ytterligare. I Rueschemeyer m.fl.'s analys är staten en viktig politisk aktör. Ett grundläggande villkor för demokrati är en konsoliderad statsmakt med autonomi och våldsmonopol (1992:63-68). Kolonialstaterna som jag analyserat kan knappast tillskrivas dessa egenskaper.

4 Av Zambias totala arbetskraft anses 1973 11 % bestå av arbetare. (Henderson, 1973:288)

Studien visar dock att det inte var så svårt som jag först trodde att kringgå dessa metodologiska problem. Arbetarklassen har trots sin storlek spelat en viktig roll i det koloniala Afrika. Det har en mängd studier visat på⁵ och det påvisar även denna. Etniska konflikter i södra Afrika var inte frekventa i koloniala Afrika då den gemensamma fienden tycktes ena det afrikanska folket. Etniska uppdelningar blir först intressanta då de kan länkas till klass eller politiskt inflytande (ibid.:1992:48). Att analysera den koloniala statens natur visar sig vara både intressant och användbart i ett elitkonsolideringsperspektiv då den koloniala staten hade en speciell roll i att säkra företagens, den imperialistiska statens, den nationella elitens och delvis även afrikanernas intressen (Cooper, 1996:246). Statens brist på konsolidering spelar en mindre roll i just detta arbete. Till skillnad från Rueschemeyer, m.fl., som intresserade sig för etableringen av en konsoliderad demokrati, intresserar jag mig för övergången till demokrati. Den modifieringen möjliggör analysen, då demokratin kollapsar i både Zambia och Zimbabwe på grund av just svaga statsmakter, efter ett antal demokratiska val.

Ländernas representativitet i en afrikansk kontext är en svår fråga. Eftersom länderna båda koloniserades av Storbritannien kan man tänka sig att resultaten troligen skiljer sig från liknande studier på andra afrikanska länder som koloniserats av Portugal, Frankrike eller Belgien. Då man kan tänka sig att Storbritannien har haft liknande politik för samtliga kolonier. Båda har haft en betydande gruvindustri och beroende av export av råvaror vilket gör dem representativa i en afrikansk kontext men Zimbabwes stora europeiska befolkning gör fallet relativt unikt. Att närmare undersöka likheter och skillnader mellan mina fall och övriga afrikanska stater skulle kräva utdragna diskussioner. Det är dock troligt att anta att mina falls representativitet varken är hög eller märkbart låg. Den är troligtvis högre i relation med andra brittiska ex-kolonier.

⁵ Cooper (1996) är ett ambitiöst verk som redovisar för arbetarklassens betydelse i självständighetsrörelser i brittiska och franska kolonier i Afrika. Bellin (2000) och Kraus (2007) är en uppsats och en antologi som är två av många arbeten som behandlar betydelsen av fackliga rörelsers betydelse för 90-talets demokratiseringsvåg i Afrika.

2 Teori

Det har utvecklats en mängd olika teorier som söker finna ursprunget till demokratisk utveckling. De söker finna det kausala sambandet mellan social förändring och demokratisk utveckling och varför vissa länder utvecklas mot fullständiga demokratier medan andra länder blir auktoritära respektive ofullständiga demokratier. En mängd variabler har granskats och teoretiserats. Detta avsnitt ämnar ge en kort teoretisk översikt som dels presenterar de några framstående demokratiteorier och dess teoretiker och dels förklarar den teoretiska evolution som har resulterat i Dietrich Rueschemeyer, Evelyne H. Stephens och John D. Stephens teori. Därefter följer en presentation av Rueschemeyer, m.fl.'s teori samt fördjupning i relevanta delar av denna.

2.1 Teorier om demokratisk utveckling

Den första klassiska demokratiteorin utvecklades på grunden av ett empiriskt fynd, en korrelation mellan ekonomisk utveckling och demokrati. Det var den amerikanska sociologen Seymour Martin Lipset (1959/1963) som upptäckte och försökte förklara denna korrelation (Karvonen, 1997:28). Lipset identifierade olika indikatorer som uppstod i samband med ekonomisk tillväxt och som verkade positivt på demokratisk utveckling. Han pekade på ökad utbildningsnivå, förbättrad kommunikation och generellt ökad jämlikhet som positiva resultat av ekonomisk tillväxt (Rueschemeyer, 2009:22). Dessa variabler visades genom kvantitativa studier korrelera positivt med demokratiutveckling. Förändringar i samhället i samband med ekonomisk utveckling resulterade i en framväxande urban medelklass som, enligt Lipset, kom att bli den viktigaste demokratiska kraften i det nya samhället (ibid.:29-31, 66).

Andra teoretiker såg skeptiskt på det allmänna kausala samband som Lipset drog mellan ekonomisk tillväxt och demokratisk utveckling och gjorde kvalitativa studier för att hitta de historiska villkoren för demokratisk utveckling i specifika fall. Karl de Schweinitz (1964), Barrington Moore (1966) och Guillermo O'Donnell (1973) är några av dem (Rueschemeyer, 2009:22). Barrington Moores klassiska verk *Demokrati och Diktatur. En undersökning av politiska idéers sociala ursprung* (1971) gör en djupgående historisk analys av några av världens största ekonomier i olika delar av världen. Han gör generella antaganden om samhällsutveckling och identifierar villkor för uppkomsten av demokrati. Enligt Moore är det kritiska momentet i länders historia uppkomsten av kapitalismen. För att kunna konkurrera på världsmarknaden måste länderna reformeras.

Beroende på maktbalansen i landet mellan den jordägande överklassen, bondeklassen och den framväxande borgarklassen, ter sig reformerna på olika sätt. Ländernas reformer resulterar i antingen modern demokrati, fascism eller kommunism. (se kap. 2.3.2) Utan en stark borgarklass kunde demokrati inte etableras, denna insikt reflekteras i det kända citatet: ”Ingen borgarklass, ingen demokrati” (Moore, 1971:66).

De flesta teoretiker erkänner borgarklassens betydelse för demokratisk utveckling men många kritiserar synen på borgarklassen som den fullständiga demokratis⁶ stöttepelare. Många teoretiker menar att borgarklassen bara stöttade demokratiska reformer så länge de tjänade deras intressen. De yrkade för ett öppnande av marknaden och för frihandel för att se till att ha sina ekonomiska intressen säkrade men motsatte sig ofta fullständig inkorporation av massorna i det politiska systemet (Karvonen, 1997:66-67). Forskare som intagit den hållningen är svenska marxistiska sociologen Göran Therborn, vars arbete och slutsatser kom att vara utgörande i utvecklandet av Rueschemeyer, m.fl.’s teori. Therborn menade att det var arbetarklassen som var demokratis främsta förespråkare. Arbetarklassen var dock för svag för att själv genomföra reformerna och därför underströk Therborn vikten av klassallianser för att kunna uppnå demokrati (Therborn, 1977:33-34).

Det råder alltså relativ enighet om vikten av kapitalistisk utveckling och uppkomsten av en stark borgarklass för demokratisk utveckling. Men för att nå fullständig demokrati har arbetarklassen, som uppstår i kapitalismen och industrialismens kölvatten, spelat en nyckelroll. Det var med denna teoretiska förgrund som Rueschemeyer, m.fl. initierade sin teoriproducerande studie där korrelationer mellan indikatorer i ett stort antal länder användes för att skapa generella kausala samband, och där även historisk jämförande fallstudie gav djupare förståelse för social förändring.

2.2 Kapitalistisk utveckling och demokrati. Rueschemeyer, Stephens och Stephens

Rueschemeyer, m.fl. utgår ifrån Marx och Webers teorier i utvecklandet av deras strukturella teori om demokratisering och kapitalistisk utveckling. En analys av samhällets klasstruktur står därmed i centrum. Olika samhällsskikt har olika ekonomiska och politiska intressen och det är i intressekonflikter och allianser mellan klasser som politiken formas och utvecklas. Teorin utgår ifrån påståendet att ”de som bara har att tjäna på att demokrati införs kommer att vara de mest pålitliga stödjarna och försvararna av den” (1992:57). Enligt Rueschemeyer,

⁶ Med fullständig demokrati menas en demokrati med allmän och lika rösträtt samt grundläggande rättigheter (Karvonen, 1997:66). Uteslutning av stora delar av befolkningen har skett på olika direkta och indirekta sätt. Det vanligaste sättet av uteslutning har varit baserat på klass, kön, ras och åsikt (Therborn, 1977:36). Uteslutning av klass har många gånger varit indirekt genom att basera kriterier efter inkomst, ägo, arbete eller läs- och skrivkunnighet. (ibid:36-37)

m.fl.'s teori är det arbetarklassen som har mest att tjäna på demokratin och är därför dess främsta förespråkare. En historisk analys visar att alla sociala revolutioner genomförda av samhällets nedre skikt har sökt krossa auktoritära regimer medan de som försökt ta makten i demokratiska stater genom statskupper alltid har varit högergrupper (ibid.: 57-58).

Hållningen utmanar tidigare teorier som framhåller borgarklassen som demokratin främste försvarare. Rueschemeyer, m.fl. framhåller istället borgarklassens direkta motstånd mot allmän rösträtt. Borgarklassen har historiskt arbetat för liberala marknadsreformer för att försäkra sig om att deras intressen skyddas av äganderätt, kontraktsrätt, skydd från statsintervention och försäkran om marknadens funktionalitet etc. Borgarklassen har intresse i att kapitalismen utvecklas men ser ett "styre av massorna" som ett direkt hot mot deras ekonomiska intressen (ibid.: 61).

De främsta motståndarna mot demokratin är emellertid inte borgarklassen, utan den jordägande överklassen. I synnerhet de som bedriver arbetskraftsintensivt jordbruk.⁷ Om borgarklassen inte lyckas växa sig stark nog för att reformera samhället genom revolution kan en jordbruksexporterade ekonomi baserad på arbetskraftsintensiva grödor etablerades. Den jordägande överklassen kan då genomföra nödvändiga kapitalistiska reformer med eller utan stöd av borgarklass. Landet kan således hamna i ett antidemokratiskt status quo där allianser mellan borgarklass, stat och framför allt den jordägande överklassen hindrar demokratisk utveckling (se kap. 2.3.2).

Demokrati kan inte utvecklas om inte det traditionella jordbrukssamhället bryts ner. Kapitalismens intåg med konsekvenser som industrialisering och eventuellt en borglig revolution skapar villkor för demokratisk utveckling då den försvagar de feodala samhällsstrukturerna. Kapitalismen ökar möjligheterna för kollektivt samarbete i industrin. Industrialiseringen leder till urbanisering och förbättring av infrastruktur, två effekter som underlättar organisering och kommunikation mellan olika grupper, regioner och organisationer (ibid.: 58, 60; Rueschemeyer, 2010:5). Exportekonomins karaktär formade alltså det civila samhället.

Rueschemeyer, m.fl. kritiserar demokratiteorier som definierar medelklassen som demokratin främsta initiativtagare. De menar att medelklassen agerar i enighet med sina egenintressen oavsett om detta innebär demokrati eller begränsade styrelseformer (ibid.: 8). Arbetarklassen är alltså den enda kraften i samhället som ständigt arbetat för politisk inkludering.

2.3 Exportekonomisk struktur

Ett fundamentalt villkor för uppkomsten av demokratiska krafter är expansion av den nationella exportekonomin. I och med att ekonomin växer sätts sociala

⁷ Traditionellt arbetskraftsintensiva grödor är bland annat bomull, ris och tobak.

processer igång som formar samhället. Det avgör hur den nationella elitens intressen utformas, skapar nya klasser och möjligheter för nya maktstrukturer. Det har dessutom demografiska konsekvenser genom att skapa urbanisering och rörlighet (Rueschemeyer, m.fl., 1992:165). Sydrhodesia hade en ekonomi starkt präglad av export av jordbruksprodukter. Nordrhodesia hade en ekonomi baserad på export av koppar och är därmed en gruvindustriell ekonomi. I detta avsnitt presenteras de olika exportekonomiernas karaktär och vilka konsekvenser de har för utformningen av det moderna samhället.

2.3.1 Jordbruksekonomi

Rueschemeyer, m.fl.'s analys av de politiska effekterna av jordbrukekonomins struktur baseras på Barrington Moores bok *Demokrati och Diktatur* (Rueschemeyer, m.fl., 1992:22). Moore försöker i den boken undersöka vilken politisk roll som bondeklassen och den jordägande överklassen har spelat i utvecklingen från traditionella jordbrukssamhällen till moderna industriella samhällen (Moore, 1971:5). Han fastslår att demokrati aldrig kan uppstå utan kapitalismen och borgarklassens revolution av den traditionella agrara samhällsstrukturen.

Övergången från agrara förindustriella ekonomier till moderna ekonomier kunde ske på olika sätt beroende på ekonomins struktur, klassallianser och kapitalismens natur, och resultera i olika samhällskonstruktioner. Länder som utvecklades i en icke-demokratisk riktning hade en del gemensamma strukturer. Det var länder med en stark nationell jordägande överklass som i det förindustriella samhället hade byggt upp ett feodalt samhällssystem (ibid.:195). Kapitalismen och borgarklassens intåg under 1800-talet ledde inte till någon omfattande revolution i dessa länder. För att säkra sina intressen genomförde den dominerande agrara överklassen reformerna som fodrades för övergången till ett kapitalistiskt samhälle, i vissa länder i allians med den svaga borgarklassen. (ibid.:9-10, 208-209) Konsekvensen blev en revolution ovanifrån där de väsentliga dragen från det förindustriella samhället förblev intakta (ibid.:140).

För att kunna konkurrera med liberaliserade ekonomier inkorporerades byråkratiska element som möjliggjorde ekonomisk tillväxt (ibid.:215). I det nya samhället som skapats fann man sätt att kontrollera befolkningen genom en kombination av traditionella feodala metoder och nya tekniker. I det feodala samhället, med en stor rural befolkning, fanns det starka band mellan folk och herrar som med social kontroll hjälpte överklassen att konservera de gamla strukturerna även när de nya samhällsstrukturerna etablerats. Genom skattesystem som skapade expropriering av småbönder och gynnade storgodsägarna. Genom andra repressiva metoder kunde jordägarklassen behålla och säkra sin fördelaktiga position och samtidigt kväva politiskt och socialt motstånd som skulle kunna resultera i revolution (ibid.:215-216, 230).

Alliansen mellan den jordägande överklassen och de nya kommersiella klasserna skapade en totalitär stat med hård kontroll över befolkningen (ibid.:249-258). Den hårda kontrollen av befolkningen krävdes för att kunna få igenom en politik som i stort missgynnade befolkningen. Den kontrolleras genom en central och våldsam statsmakt men även genom traditionella hierarkiska föreställningar om adelns överhet (ibid.:361).

En viktig fråga för den jordägande överklassen var tillgången på billig arbetskraft. För att garantera detta krävdes det stora arbetskraftsreserver och hålla den under kontroll för att pressa lönerna. I länder med en arbetskraftintensiv jordbruksindustri var uppbyggandet av arbetsrepressiva system speciellt viktigt (ibid.:360-361). Den urbana borgarklassen spelar i dessa ekonomier en biroll. De har inte inflytande för att införa en liberalisering av landet utan nöjer sig med reformer som gör det lättare att tjäna pengar (ibid.:363). Befolkningen utgör en geografiskt splittrad underklass och cementeras fast sin position genom ekonomiskt beroende och traditionellt beroendeförhållande till deras arbetsgivare samt genom jordbruksekonomin demografiska konsekvenser.

Demokrati i dessa ekonomier etablerades inte förrän den jordägande överklassens ekonomiska och politiska hegemoni kunde brytas. Exempel på jordbruksekonomi med arbetskraftintensiv karaktär är Brasilien där den jordägande överklassen var en stark antidemokratisk kraft i den nationella politiken fram till 1985 (Rueschemeyer, m.fl., 175).

2.3.2 Gruvekonomi

Expansion av mineralexport skapar goda möjligheter för demokratisering. Detta på grund av ett antal sociala processer som initieras vid etablering av gruvindustri. Gruvindustri kräver stora investeringar vilket främst görs av Multinationella företag (MNF). Närvaron av externa aktörer med finansiella medel bryter upp och rör om i den nationella elitens uppsättning. Genom närvaron av MNF kan staten ta ut avgifter som stärker dess finansiella inflytande. En ny elitsammansättning utkristalliserar sig där urbana affärsmän och ägare av mindre gruvor dyker upp som nya aktörer med nya politiska krav. Den traditionella jordägande överklassen förlorar makt vilket ger staten autonomi (Rueschemeyer, m.fl., 1992:165).

Gruvorna är i behov av relativt kompetent arbetskraft och erbjuder arbeten som är relativt välbetalda jämfört med arbeten inom jordbruket. En effekt av etableringen är därmed uppkomsten av en arbetarklass. Arbetskraften isoleras inom enklaver som etableras i anslutning till gruvorna. Dessa koncentrationer av relativt välbetalda arbetare utgör en utmärkt plats för organisering och militarisering av arbetarklassen. En allt mer organiserad arbetarklass i kombination av frånvaron av starka jordägande eliter utgör förutsättningar för grundandet av *radikala masspartier*. Dessa radikala masspartier förespråkar

politisk inkludering av arbetarklassen och består ofta av allianser mellan arbetar- och medelklass (ibid. 166).

Radikala masspartier med krav på politisk inkludering utgör ett stort hot för nationella eliter, både traditionella och urbana. De skapade därför ofta ett klimat av politisk osäkerhet. På grund av den relativt autonoma staten och svaga nationella eliter hade masspartierna ofta stora framgångar. Men om de misslyckades att säkra elitens intressen, svarade dessa med statskupper och auktoritära styren. De strukturer som uppstår i samband med etablering av gruvindustri brukar alltså ha motsägande effekter. De leder dels till en öppning av det politiska systemet men skapar politisk oro och leder sällan till demokratisk konsolidering. Radikala masspartier har dessutom svårt att hålla ihop när de väl fått makten vilket också försvårade konsolidering av demokratin (ibid.:165-167). Ett exempel på ett land med gruvindustri är kopparexporterande Chile. I Chile bildades på 50- och 60 talet radikala masspartier i den fackliga rörelsens kölvatten. Vänsterrörelsen som bildades i allianser mellan arbetar- och medelklass tog makten genom demokratiska val 1970 men lyckades inte säkra eliternas intressen. 1973 genomfördes en våldsam statskupp. Bakom statskuppen fanns stöd såväl från traditionella som nya urbana eliter. Kuppen följdes av 16 år av autoritärt styre (Utrikespolitiska Institutet, 2010c).

2.4 Applicering av Rueschemeyer, Stephens och Stephens teori på Latinamerika

I Rueschemeyer, m.fl.'s analys av demokratiseringen i Latinamerika utkristalliseras ett antal regionsspecifika egenskaper som författarna identifierar i jämförelser med samma analys i Europa. För det första var uppkomsten av klassallianser, ett aktivt civilt samhälle och en stat som politisk aktör konsekvenser av expansionen av regionens exportekonomi, i enighet med teori. De noterade att medelklassen spelade en relativt viktig roll under demokratiseringen i Latinamerika. Politiska krav på demokratisering som hade medelklassens stöd har haft stora framgångar i Latinamerika. Detta, förklarar författarna, kan bero på arbetarklassens generella svaghet. Medelklassen har dock inte varit mer demokratisk än den europeiska. Vid flertalet tillfällen har statskupper mot demokratiska styren genomförts med medelklassens stöd i Latinamerika (Rueschemeyer, m.fl., 1992:222).

Partier har varit speciellt viktiga i demokratiseringsprocessen i Latinamerika. Partier har tagit olika form som konsekvens av skillnader i exportekonomins karaktär. Vid jordbruksekonomier har klientelistiska partier⁸ bildats som haft eliter och medelklass som bas, de har haft en moderat inriktning. Vid

⁸ Klientelistiska partier är partier som bygger upp sitt politiska stöd genom att utnyttja klientrelationer. De håller sig goda med eliter i samhället genom att "köpa" politiskt stöd i utbyte mot specifika politiska reformer eller skydd. (klientelism; klienter, 2010)

gruvindustrier har radikala masspartier uppstått med rötterna i fackliga arbetarrörelser. De har utgjort ett stort hot mot eliter och har ofta provocerat fram auktoritära statskupper som svar. I jordbruksindustrier med export av arbetskraftsintensiva produkter har den jordägande eliten motsatt sig demokrati oavsett klientelistisk eller radikal profil på partierna och oavsett om de utgjort en moderat eller stark hotbild mot elitens intressen (ibid.:223).

Statsapparaten har haft större betydelse i Latinamerika än i Europa. Militären har varit inblandad i politiken vid flertalet tillfällen i de flesta länder. Staten har även i flertalet länder varit aktiv i utformandet av det civila samhället. Staten har i många länder varit relativt stark jämfört med det civila samhället och med hjälp av autonomi från nationella eliter och extern finansiering kunnat kontrollera sin befolkning i högre grad än i Europa. Detta tog sin mest extrema form i de byråkratiska auktoritära regimerna som styrde i ett flertal latinamerikanska länder under 1900-talet (ibid.:222-223).

3 Historisk analys

I detta kapitel ska jag redogöra för de socioekonomiska konsekvenserna som de två olika exportekonomiernas etablering har skapat. Vi bör därmed inleda vår analys i början av 1900-talet. Analysen för oss tillbaka till kapitalismens första intåg i det koloniala Afrika, européernas immigration, de Multinationella företagens etablering och utkristalliseringen av nya samhällsklasser samt relationer mellan dessa.

3.1 Från Sydrhodesia till Zimbabwe - ett semifeodalt samhälle

I början av 1900-talet lockades européer till Sydrhodesia, av den växande gruvindustrin. Investeringar gjorde att den vita befolkningen växte snabbt genom betydande immigration. Detta ökade efterfrågan på andra varor och på detta vis utvecklades ett kommersiellt jordbruk. Vita jordbrukare immigrerade och bildade en rural jordägande borgarklass med stark anknytning till det kommersiella jordbruket (Arrighi, 1966:16). Till en början odlades främst majs och citrus men utvecklades med tiden till mer lönsamma grödor som till exempel tobak och bomull (Arrighi, 1966:17; Nyambara, 2000). Jordbruksindustrin växte och Sydrhodesia blev ett jordbruksexporterande land.

Tack vare billig arbetskraft och lämplig mark kom tobaksindustrin att bli den viktigaste exportvaran i landet och Sydrhodesia blev under 50-talet en av de största exportörerna av grödan i världen. Det fanns då totalt 5000 storgods i Sydrhodesia varav 2200 ägnade sig åt tobaksproduktion, som utgjorde två femtedelar av den totala exporten (ibid.:189, 194). Tobak är en typisk arbetskraftsintensiv gröda. Varje medelstor farm behövde omkring 100 anställda. Säkring av tillgång till billig arbetskraft yttrades därmed tidigt som eliternas främsta intresse (ibid.:104).

Den vita befolkningen i Sydrhodesia var inte homogen. Den bestod av lönearbetare, småborgare och den ekonomiskt mäktiga rurala eliten. Den vita befolkningen hade dock liknande ekonomiska intressen och en allians etablerades tidigt mellan klasserna som integrerades i den koloniala statsmakten. Politiska förslag formulerades med exploatering av afrikansk arbetskraft och mark som främsta mål. I och med de vitas majoritet i styrande institutioner, kunde den vita befolkningen institutionalisera klassförtrycket i Sydrhodesia (Arrighi, 1966:39). Den koloniala staten utvecklade en relativ autonomi gentemot Storbritannien som

möjliggjorde reformer som motsade sig Storbritanniens koloniala policy (Utrikespolitiska Institutet, 2010a).

Exploatering av den afrikanska arbetskraften var roten i hela den koloniala ekonomin i Sydrhodesia (Malaba, 1980:7). Rädslan för att drabbas av arbetskraftsbrist och därmed tvingas till att öka löner och minska profiten reflekterades i den tidens diskurs mellan stat och jordbrukselit. Målet var att få afrikanerna att lämna sitt eget jordbruk för att istället arbeta på de kommersiella jordbruken. Det formulerades en mängd politiska krav som konkretiserades i *The Land Apportionment Act*. Först ställdes det krav på afrikanerna att de var tvungna att arbeta på storgårdarna för att få bruka sin mark. För att vidare tvinga in afrikanerna i lönearbete, infördes hyror och skatter som skulle betalas kontant (Arrighi, 1966:41). År 1943 instiftades *the Compulsory Native Labour Act* vars mål var att uppmuntra alla afrikanska män i arbetsför ålder att lönearbeta (Malaba, 1980:17).

I Sydrhodesia var den afrikanska medel- och borgarklassen så liten att dessa grupper spelat en mycket liten roll under hela första halvan av 1900-talet. Det institutionella ramverket som konstruerades under 1930-talet krossade afrikanernas konkurrenskraft på marknaden. Svarta arbetare skulle inte konkurrera med vita arbetare och afrikanska bönders jordbruk skulle inte kommersialiseras, afrikaner skulle istället arbeta på de vitas jordbruk. Detta resulterade i att afrikaners reallöner minskade under stora delar av första halvan av 1900-talet medan Sydrhodesias vita löntagare var några av världens bäst betalda förvärvsarbetare under 50-talet (Arrighi, 1966:38,51).

The Rhodesia Native Labour Bureaux och the Rhodesian Native Labour Supply Commission (RNLSC) skapades för att tillfredsställa efterfrågan på billig arbetskraft. RNLSC skapades av staten efter påtryckningar från storgodsägare som krävde billig arbetskraft. RNLSC och the Bureaux skapades för att rekrytera, transportera och distribuera arbetskraft till lägsta möjliga pris (Malaba, 1980:10).

Diskursen om arbetskraftsbristen som fördes mellan den rurala eliten och politikerna har kallats ”ideologin om arbetskraftsbrist” då studier visar att den uttryckta oron har varit obefogad och att det snarare har varit arbetslöshet som varit det största problemet (Malaba, 1980:10–11). Tillgänglig arbetskraft ökade kraftigt mellan 30- och 50-talet, samtidigt som Sydrhodesias ekonomi upplevde ett uppsving tack vare tobaksexporten (ibid.; Arrighi, 1966:44). Lönearbetarnas reallöner sjönk och motståndet ökade. Några spontana och andra organiserade motståndsaktioner uppstod på 50-talet men misslyckades (Arrighi, 1966:45–47). Alliansen mellan stat och den vita eliten skapade strukturer där tillgången på arbetskraft var stor och kostnaden för den var låg, vilket har tjänat den jordägande överklassen (Malaba, 1980:10–11).

Vissa fynd visar emellertid på hur den koloniala staten försökt genomföra reformer i syfte att förbättra afrikanernas situation. Dessa initiativ har dock krossats av den nationella eliten. Ett exempel på hur eliten hindrade afrikaner att bli lönearbetare var genom att stoppa det sociala projekt som inleddes under början av 1900-talet. Projektet syftade till att sprida bomullsodling som ett ekonomiskt alternativ för småbönder. Projektet initierades tre gånger under 60 år

men misslyckades på grund av storgodsägarnas ovilja att ge afrikanerna andra möjligheter att försörja sig förutom att arbeta på deras farmar (Nyambara, 2000:85,111).

Svårigheterna för afrikanerna att organisera motståndet mot eliten berodde på sociala, ekonomiska och demografiska faktorer orsakade av jordbruksekonomin struktur. De stora gårdarna låg utspridda på landsbygden och arbetarna och deras familjer levde och arbetade på gårdarna. Det försvårade kommunikationen och någon urbanisering uteblev. Det utvecklades dessutom ett patriarkiskt förhållande mellan storbonden och dess arbetskraft. Arbetarna och dess familjer levde i ett starkt beroendeförhållande till storbonden som inte bara byggde på tillgång till kontanter utan även till mat, husrum och utbildning (Rutherford, 1997:115–116). Den vita bonden skulle ”ta hand om” sina arbetare. Bröt arbetarna mot regler på gården väntade ibland hårda straff (ibid.:118-119).

Den odrägliga arbetssituationen gjorde att arbetarna på jordbruken aldrig utvecklades till någon arbetarklass utan förblev en splittrad, rural underklass. Den fackliga rörelsen i Sydrhodesia lyckades således aldrig växa sig stark (Malaba, 1980:21; Arrighi, 1966:38). Storgodsägarna hindrade dessutom aktivt deras arbetare från att organisera sig fackligt (Malaba, 1980:23).

Studier visar även att befintliga fackliga organisationer mestadels bestod av en liten opportunistisk afrikansk borgarklass som inte representerade massorna. De hade politiska aspirationer och önskade ersätta den vita koloniala staten med en nationalistisk svart elit (Malaba, 1980:27). De passiva afrikanska jordbruksarbetarna saknade därmed politiskt inflytande och klassmedvetenheten var låg (ibid.:39).

En ny internationell handelsklass utkristalliserade sig i Sydrhodesia under efterkrigstiden. De efterfrågade större konkurrens på marknaden, något som i praktiken skulle betyda ett öppnande av regelverket som missgynnade afrikaner. De önskade öka afrikanernas köpkraft och gick därmed i polemik med den rurala eliten (Arrighi, 1966:47–48). Krav på ökad konkurrens från de nybildade kapitalisterna, en ökad klassmedvetenhet bland löntagare som krävde bättre arbetsförhållanden och lön skedde i samband med ett ökat behov av billig obildad arbetskraft på tobaksfälten. Den rurala eliten tillsammans med den vita arbetarklassen och småborgarna lyckades ännu en gång stoppa reformförslag och protester (ibid.:56-57). Sydrhodesias ekonomiska struktur skapade detta politiska status quo.

Sydrhodesias vita elit grundade Federationen Rhodesia och Nyasaland som styrdes av den vita befolkningen i de tre kolonier som kopplades samman av federationen. Bara ett hundratal svarta hade rösträtt. När federationen upplöstes på grund av press från Storbritannien och oroligheter i Zambia (se 3.2) lyckades de vita behålla makten i Sydrhodesia (och bytte namn till Rhodesia), medan Zambia blev självständigt och demokratiserat. Regeringen i Rhodesia förklarade landet självständigt men erkändes inte av Storbritannien (Utrikespolitiska Institutet, 2010a). Den starka klassalliansen var till synes obrytbar.

Under slutet av 60-talet började frihetsgrupperna, som tidigare hade varit oorganiserade och splittrade, att samla sina styrkor och förvandlades till en enad

motståndsrörelse. Under 70-talet initierade marxistinspirerade ZANU (PF) ett ruralt gerillakrig mot den vita statsmakten. Upproret besvarades med militära medel (Bratton, 1979:60–62). Efter flera års väpnad kamp lyckades dock ZANU (PF) att ta makten i Zimbabwe 1980 med hjälp av internationella påtryckningar, sanktioner och förhandlingar (Darnolf, 1997:43). Allmänna val hölls och Robert Mugabe, ledare i ZANU(PF) blev valt till president i den nya republiken Zimbabwe (Cyrus Reed, 1993; African Elections Database, 2008a). Zimbabwe blev därmed den sista kolonin i Afrika att bli självständigt från ett europeiskt land.

Efter självständigheten, var Zimbabwe en framträdande demokrati. Mugabe lyckades öppna upp det politiska systemet för den afrikanska befolkningen och samtidigt säkra den vita elitens intressen. Utvecklingen i Zimbabwe de senaste decennierna har dock varit negativ. Oppositionen har diskriminerats och valresultat har inte respekterats. Ekonomin gick i botten efter en illegal och våldsam jordreform sattes i gång i början av 2000-talet. Oppositionen fick äntligen form. *Movement of Democratic Change* bildades med Morgan Tsvangirai som partiledare. Rörelsen har fått fäste i de urbana områdena men diskrimineras av regeringen (Utrikespolitiska Institutet, 2010a).

Värt att nämna är att den fackliga rörelsen har fått en ny roll i Zimbabwes postkoloniala samhälle. Den tidigare splittrade och elitistiska rörelsen har fått fäste i landet och växt sig stark. Facken är numera viktiga politiska spelare (Saunders, 2007:158).

3.2 Från Nordrhodesia till Zambia - ett frontsamhälle

Området norr om Zambezifloden var en del av det område som upplevde den europeiska exploateringen av gruvfyndigheter i södra Afrika. Området döptes till Nordrhodesia och blev en Brittisk kronkoloni 1924. Den vita befolkningen som närvarade endast i egenskap av administratörer för British South Africa Company som hade fått tillstånd att exploatera områdets arbetskraft och gruvfyndigheter (Utrikespolitiska Institutet, 2010b).

Under 1920-talet påträffades enorma kopparfyndigheter och bolaget etablerade en gruvindustri som snabbt växte och gav stor avkastning. Inkomster som den lokala befolkningen inte fick del av (Utrikespolitiska Institutet, 2010b). Området där kopparfyndigheterna befann sig döptes till Kopperbältet. Innan gruvorna etablerades, levde afrikanerna i området av traditionellt jordbruk. Arbetskraft till gruvorna importerades från Europa och Sydafrika. Afrikanerna lärde sig dock så småningom att arbeta i gruvorna och vände sig med det moderna livet i städerna och gruvklaverna som växte fram längs med Kopperbältet. Området hade fram till 50-talet den största koncentrationen av afrikaner från

Omdurman till Johannesburg (Prain, 1954:92–93). Antalet afrikaner som arbetade i gruvindustrin ökade från 7459 år 1933 till 26203 år 1940. Vid 1938 producerades mer än 213,000 ton koppar, vilket utgjorde 13 % av de kapitalistiska ländernas totala kopparproduktion (Henderson, 1975:85–86).

Livet som arbetare i gruvorna var tufft, dödsfall under arbetet var vanligt förekommande på grund av de usla arbetsförhållandena, allvarliga skador tillhörde vardagen för arbetarna (Perrings, 1977:42, 44-45).

Som ett led av etableringen av en växande gruvindustri i området, skapades det städer och enklaver i anslutning till gruvorna. Enklaverna och städerna utgjorde förmånliga arbetskraftsreserver för de Multinationella företagen (MNF) som var verksamma i området, där de kunde hämta arbetskraften som de behövde. Bildandet av enklaver låg därmed i dessa bolags intresse, men samtidigt utgjorde enklaverna perfekt mark för organisering av subversiva grupper. Det var förbjudet för den afrikanska befolkningen att organisera sig fackligt och därför startades istället en mängd välfärdsföreningar som kom att utforma det politiska och fackliga motståndet mot kolonialmakten (Utrikespolitiska Institutet, 2010b). Kolonins makthavare kände till riskerna med urbaniseringen och behovet av statens närvaro i städerna men hade inte resurserna för att etablera en polisstyrka som skulle kunna kontrollera eventuella uppror utan de lämnade istället över mycket av ansvaret till de MNF som var verksamma i området (Henderson, 1975:86).

Som de hade förbådat, började arbetarna tidigt att organiseras. Det råde dock viss misstro över de afrikanska arbetarnas kapacitet att organisera sig och att utveckla en klassmedvetenhet. År 1935 skulle denna misstro visa sig vara obefogad. Massiva strejker spred sig i landet som protest mot kolonialstatens skattereform (Cooper, 1996:58). Upploppen resulterade i 6 dödsfall och 22 skadade då polisstyrkor öppnade eld mot massorna som protesterade (Perrings, 1977:33–34). Upploppen var organiserade utifrån en improviserad ledarstruktur med utgångspunkten i en dansförening, Mbeni Dance Society, som var ett exempel på de välfärdsföreningar som var verksamma i området. Denna förening hade medlemmar i alla gruveinklaver och hade ett demokratiskt valt ledarskap (Henderson, 1975:88–89). Upploppen spred sig vidare genom religiösa organisationer, personliga nätverk och slutligen genom massmöten (Cooper, 1996:58).

1935 var ett år med upplopp även i andra brittiska kolonier och rapporter från kolonierna började, för första gången, tala om en ”urbaniserad afrikansk arbetarklass”. De insåg svårigheterna i att försöka kontrollera massorna och försökte istället se problemet i termer av utveckling. Ekonomisk tillväxt och bättre sociala förmåner skulle minska orsakerna till motstånd (ibid.:1996:18). Den koloniala statsmakten, på direktiv från London, diskuterade även möjligheten att implementera ett direktiv som kontrollerar arbetsförhållanden och löneläge för arbetare i kolonin (ibid.:60-61).

År 1940 kom nästa organiserade motståndsaktion. Denna gång protesterade 15000 afrikanska arbetare mot ”färghindret” vilket syftade på skillnaderna i lön mellan vita och svarta gruvarbetare. När bolagens ledning inte ville möta

massornas krav bröt det ut våldsamheter i vilka 17 arbetare dog och 65 skadades. De hade dock lyckats få upp ”färghindret” till debatt och lyckats få igenom kraven på högre löner (Henderson, 1975:90–92).

Den fackliga kampen mot de rasistiska strukturerna i kolonialstaten gjorde att de afrikanska arbetarna såg sig som representanter för afrikanska arbetares intressen. Uppdelningen av rörelsen baserad på etniskt ursprung skulle senare göra det naturligt för den fackliga rörelsen att alliera sig med nationalistiska rörelsen för att kämpa för självständighet och inkludering av den afrikanska befolkningen i det politiska systemet (Henderson, 1973:289).

Flera strejker och motståndsaktioner följde under 40-talet, flera av dem framgångsrika. Organiseringen skapade en gemensam identitet som arbetare istället för tillämpa etniska eller religiösa identiteter (Cooper, 1996:4,273). År 1949 stiftas lagen om organisationsrätt, *The Trade Union and Trade Disputes Ordinance*, som innebär att afrikaner får rätten att bilda och driva fackliga rörelser (Rakner, 1992:6). Vid 50-talet har Nordrhodesia den mest välutvecklade arbetarorganiseringen i hela Afrika, med Sydafrika som undantag (ibid.; Henderson, 1973:290). Mellan 1947 och 1957 bildades fackförbund i alla betydande städer och det fackliga deltagandet spred sig till arbetare inom olika branscher. Vid början av 50-talet var 30 % av arbetskraften fackligt organiserad (Rakner, 1992:6; Allen, 1980:250).

The Mine Workers Union grundas 1948 och utvecklas till det största och mäktigaste fackförbundet i Nordrhodesia. Facket växte snabbt i Kopparbältet och var mycket framgångsrikt (Bates, 1970:898). I processen som ledde fram till bildandet av den självständiga staten Zambia år 1964, tillika processen mot politiskt inkluderande, var den fackliga rörelsen en stark politisk kraft (Rakner, 1992:7; Dubell, 1980:28).

Nordrhodesia inkluderades i Federationen Rhodesia och Nyasaland mot majoriteten av afrikanernas vilja år 1953. De organiserade afrikanerna i Nordrhodesia gjorde stort motstånd mot federationen (Dubell, 1980:24–25). Parallellt med den fackliga rörelsen, etablerade sig en politisk och nationalistisk rörelse som kämpade för självständighet och demokratisering, dessa rörelser var sammankopplade och de viktigaste hade sitt ursprung i Kopparbältet. Den fackliga rörelsens storlek, organisation och kamp mot de europeiska arbetsgivarna har påverkat det civila samhället i landet. I första hand var det den fackliga kampen som ledde till inrättandet av organisationsfrihet som möjliggjorde grundandet av olika politiska organisationer och rörelser som stimulerade det civila samhället (Allen, 1981:51). I andra hand var kopplingen mellan ledarna i de nyuppkomna politiska rörelserna och den fackliga rörelsen tydlig då nätverket av välfärdsföreningar som är grunden till hela det civila samhället i den forna kolonin var aktiv i tidigt fackligt arbete och sedermera gick ihop och grundade *African National Congress* (ANC), det första politiska partiet mot gick emot de koloniala makterna. Ur välfärdsföreningslivet fiskades politiska ledare upp som kom att leda den politiska rörelsen (ibid.; Utrikespolitiska Institutet, 2010b; Dubell, 1980:28). I tredje hand hade den fackliga rörelsen utvecklat metoder i form av direkta aktioner mot de europeiska arbetsgivarna som inspirerade den politiska

rörelsen och som kom att leda till självständighet några år senare (Allen, 1981:51). Med en gemensam fiende – federationen och den vita kolonialmakten – och ett gemensamt mål – självbestämmande och självständighet - kunde även ett direkt och indirekt samarbete utformas och utövas över etniska, politiska organisationsgränser (Henderson, 1973:187; Dubell, 1980:28).

En av frihetsrörelserna, *The United National Independence Party* (UNIP), grundades under slutet av 50-talet (Dubell, 1980:28). Partiet arbetade hårdt för att få den fackliga rörelsens stöd i den politiska kampen mot federationen och kolonialmakten (Henderson, 1973:230). UNIP lyckades få stort stöd i Kopparbältet och inledde en mer militant kamp mot federationen. År 1962 hade rörelsen lyckats tvinga Storbritannien att ändra konstitutionen vilket möjliggjorde majoritetsval. I slutet av 1962 kunde UNIP och ANC ingå i koalition efter att ha vunnit i det första valet, Kenneth Kaunda, UNIP:s ledare, blir premiär minister i Nordrhodesia. År 1964 hålls det första internationellt kontrollerade allmänna valet i landet och UNIP får 55 av de 75 platserna i kongressen. Nio månader senare förklaras Zambia självständigt och Kaunda blir president i den nya republiken (Tordoff; Molteno, 1974:9; African Elections Database, 2008b). Vid självständigheten har partiet ett massivt stöd hos befolkningen som hade kommit att symbolisera kampen för politisk frihet (Allen, 1981:239).

De MNF:s roll i det koloniala Nordrhodesia verkar ha varit begränsad. MNF:s främsta intresse låg inte i säkring av tillgång till billig arbetskraft utan var, tack vare arbetets relativt kvalitativa natur, tillgången till effektiv och kvalificerad arbetskraft. Kostnaderna för arbetskraften var troligen en ganska liten kostnad i jämförelse för den stora inkomst som kopparexporten genererade. MNF var externa aktörer och blandade inte sig i politiken så länge deras intressen inte var hotade. Med tanke på de goda relationer som uppstod i portkoloniala Zambia mellan MNF och den politiska eliten⁹ är det rimligt att anta att ledarna i UNIP och ANC lyckades försäkra bolagen om att deras intressen skulle säkras i ett fritt Zambia.

Efter självständigheten anses Zambia vara en framträdande demokrati. De följande valen visar på högt valdeltagande (African Elections Database, 2008b; Rakner, 1992: ix). Vid 70-talets början initierar dock Kaunda en kampanj för att krossa oppositionen. År 1973 inför regeringen en ”deltagande enpartistat” och även om val hålls, saknas möjligheten för befolkningen att verkligen påverka (Dubell, 1980:28–29). Det är inte förrän vid 80-talet slut som oppositionen med stöd från den fackliga rörelsen tar form och krafttag mot Kaunda. Demokrati återinförs i början av 90-talet och Kaunda ersätts av Frederich Chiluba, representant för *Movement for Multiparty Democracy*. Även denna gång spelade Zambias starka fackliga rörelse en nyckelroll i demokratiseringsprocessen (African Elections Database, 2008b; Bellin, 2000:202–205).

⁹ Till exempel Libby (1983)

4 Sammanfattande analys

Den historiska analysen visar att samhället formades på olika sätt beroende på den framväxande exportekonomins karaktär. I Sydrhodesia skedde detta i form av att afrikanerna på olika sätt rycktes upp ur det traditionella jordbrukslivet och genom tvång eller ”uppmuntrande” metoder tvingades in i semifeodala arbetsstrukturer och lönearbete inom det kommersiella jordbruket eller gruvindustrin. För att kunna konkurrera med jordbruksprodukterna på den internationella marknaden och öka profiten, var den nationella elitens främsta politiska krav tillgången till billig arbetskraft, trots att kravet inte var underbyggt. På grund av jordbruksarbetets okvalificerade natur och den utspridda rurala strukturen i jordbruksindustrin bildades det aldrig någon organiserad arbetarklass vilket lämnade motståndet spontant, oorganiserat och splittrat.

Likheterna är flera mellan Moores beskrivning av jordbruksindustriekonomin och Sydrhodesia. En stor skillnad är dock att det antidemokratiska och totalitära samhället som karakteriserade Sydrhodesia byggdes upp i och med européernas ankomst och var inte något som hade sitt ursprung i sekler med feodala samhällsstrukturer. Det tycktes dock inte hindra överklassen från att bygga upp traditionella patriarkiska relationer med sina arbetare. Något direkt möte mellan traditionella agrara statsstrukturer och nya kommersiella intressen skedde inte utan Sydrhodesias ekonomi grundades med kapitalistiska principer genom nyformulerade lagar som säkrade den jordägande överklassens intressen.¹⁰

Någon stark urban borgarklass fanns inte i Sydrhodesia. Den internationella handelsklass som försökte stärka afrikanernas konsumtionskraft under efterkrigstiden slogs ner av jordägarna och statsprojekt som önskade stärka afrikanernas ekonomiska ställning i landet krossades. Allt motstånd mot rådande ordning slogs ner. Att Sydrhodesia tillslut blev självständigt och demokrati infördes berodde på speciella omständigheter, svårförklarade utifrån min analys. ZANU(PF)'s ledarskap bestod av en grupp relativt välbemedlade afrikaner med goda internationella kontakter. Detta var den sista kolonin i Afrika att bli självständigt från en europeisk kolonialmakt och världssamfundets samt Storbritanniens påtryckningar var avgörande för skapandet av den nya republiken Zimbabwe. Världssamfundet har fått större betydelse och befogenheter att lägga sig i nationella angelägenheter under de senaste 50 åren och teorin tar inte hänsyn till internationell påverkan på nationell politik. Zimbabwes demokratisering är därmed svårförklarad utifrån teorin.

¹⁰ Det var alltså inga kvarlevor från ett feodalt samhälle utan nya lagar som inspirerades av moderna metoder för att säkra jordbruksklassens intressen, till exempel exproprieringsreformen samt skattesystemet som inrättades. I Sydrhodesias uppstod det även traditionella herre-folk-relationer som cementerade ett semifeodalt samhällssystem.

I Nordrhodesia hade etableringen av exportekonomin andra effekter. Multinationella företag (MNF) etablerade sig i Kopparbältet och relativt kvalificerad arbetskraft behövdes i gruvorna. Enklaver bildades där gruvarbetare genast började organisera sig. Ekonomisk tillväxt och investeringar i infrastruktur skapade urbanisering och förbättrad kommunikation. Detta underlättade uppkomsten och organiseringen av arbetarklassen, som tog sig uttryck i välfärdsföreningar och senare i fackliga organisationer. Strejk var ett effektivt vapen för att kräva högre lön och bättre arbetsförhållande. Organisationerna var vid flertalet tillfällen i direkt konfrontation med de MNF och det utvecklades en tradition av ledarskap, organisering och förhandling inom rörelsen. Med rötterna i denna organisering har politiska partier uppstått som kämpat för självständighet och politisk inkludering. Dessa partier skulle kunna jämföras med Rueschemeyer, m.fl.'s *radikala masspartier* då de hade radikala politiska krav och massivt stöd. UNIP och ANC var två partier med rötterna i Kopparbältet, men den massiva fackliga rörelsen tycks ändå ha varit större och mäktigare än partierna, som verkar ha varit centralt styrda och beroende av enskilda ledare. Nordrhodesia saknade en stark, nationellt rotad, elit med europeiskt ursprung. Den ekonomiska makten låg hos de relativt externa MNF som inte hade samma uttryckta behov av billig arbetskraft som Sydrhodesias nationella elit. Detta har troligen varit ett positivt villkor för demokratiseringsprocessen i landet.

Enligt Rueschemeyer, m.fl.'s teori, brukar gruvindustrier uppleva uppkomsten av en fullständig demokrati tidigt. Detta stämmer relativt bra med Zambia som var en av de första kolonierna att hålla fria val i södra Afrika. Det var dock ett antal afrikanska länder som hann före¹¹. Enligt Moore och Rueschemeyer, m.fl. kan inte demokrati uppstå i jordbruksexporterande länder med arbetskraftsintensiva produkter där den nationella eliten är i stark allians med statsmakten. I enighet med teorins ramverk, utvecklades inte Zimbabwe, enligt analysen, till en framträdande demokrati på grund av de faktorer som utvecklats i jordbruksekonomin kölvatten. Det var det sista landet i Afrika att bli självständigt från ett europeiskt land och de demokratiska val som hölls i samband med självständigheten var sena i en afrikansk kontext.

Det råder ingen tvekan om att den jordägande överklassen i Sydrhodesia, i samarbete med den koloniala staten, var rädda för att afrikanerna skulle motsätta sig det ekonomiska system, som de hade byggt upp, om de tilldelades rösträtt. Demokrati utgjorde därmed ett direkt hot mot eliternas intressen.

Trots att Sydrhodesia och Nordrhodesia båda var brittiska kolonier har den historiska analysen visat på betydande skillnader i kolonialstaternas beteende. Sydrhodesias stat var betydligt mer repressiv medan Nordrhodesias kolonialstat ofta delegerade ordningsfrågor till bolagen som var närvarande i oroliga Kopparbältet. Storbritanniens koloniala policys tycks ha haft större genomslag i

¹¹ Det gäller valet i Kongo 1959, Burundi 1961, Kenya 63, Uganda 58 och 61 och möjligtvis valet i Gabon 1961 som kan betraktas som demokratiska val innan Zambias val 1964, dock är uppgifter om valen ytterst bristfälliga (African Elections Database, 2008c). Det framstår emellertid klart att dessa länder anses vara *framstående demokratier* innan Zambia.

Nordrhodesia.¹² I Nordrhodesia fanns det ingen stark nationell elit utan det var MNF som var i konflikt med arbetarklassens intressen. Staten stöttade bolagen genom att skicka in polisen när det blev för oroligt, men de hade ingen permanent närvaro. De MNF verkar dock inte varit intresserade av att motsätta sig Zambias självständighet vilket kan bero på att de var externa aktörer som inte hade intresse i att bry sig om nationella angelägenheter, eller på att självständighetsrörelsens ledare lyckades säkra bolagens intressen i förhandlingar inför självständigheten.

Analysen visar tydligt att det fanns en stark länk mellan Sydrhodesias kolonialstat och den nationella eliten. Sydrhodesias koloniala stat var relativt autonom gentemot Storbritannien. De hade uppnått viss grad av självstyre tack vare starka nationella elitallianser. Autonomi skapade ett handlingsutrymme som möjliggjorde den repressiva politik som gynnade den nationella eliten och eskalerade i ett ensidigt krav på självständighet som uttalades efter federationens fall. Det går att tolka statens agerande som att den helt enkelt *bestod* av personer från den nationella eliten, att stat och överklass var en organisk grupp vita kolonister med identiska intressen. Det går även att spekulera i att staten saknade autonomi gentemot den starka nationella eliten och styrdes av dess krav för att inte förlora sin legitimitet. Min analys visar att båda tolkningar är rimliga och att staten förändrades med tiden. Vissa statliga projekt som stod i polemik med den jordägande överklassens krav uppstod trots allt, men krossades.¹³

Analysen visar att den koloniala statens natur har haft betydelse för den politiska utvecklingen. Den koloniala statens relativa svaghet gör att allianser bildas. Min analys visar att Nordrhodesias koloniala stat har behållit goda kontakter med kolonialmakten Storbritannien vilken underlättat självständigheten och demokratiseringen. I Sydrhodesia var kolonialstatens intressen identiska med den nationella eliten och detta missgynnade demokratiseringen då den nationella eliten motsatte sig alla krav på demokrati.

Sammanfattningsvis återknyter vi till den styrande forskningsfrågan om Zimbabwes relativt sena demokratisering. Analysen visar tydligt att faktorer som orsakats av den exportekonomiska strukturen i kolonin Sydrhodesia har resulterat i den sena demokratiseringen. Jordbruksexport av arbetskraftsintensiva grödor har skapat en stark rural överklass. Allianser mellan överklass och stat har resulterat i uppkomsten av en repressiv statsapparat, relativt autonom gentemot Storbritannien. Krav på stora billiga arbetskraftsreserver har uttryckts av eliter, semifeodala samhällsstrukturer samt moderna skattesystem har etablerats för att kontrollera arbetskraften. Den rurala demografiska strukturen och stora splittrade underklassen är konsekvenser av jordbruksexportekonomins strukturer. Resultatet är ett samhälle som enligt teorin omöjligt kan demokratiseras. På grund av teorins avsaknad av extern påverkan på demokratisk utveckling, är den oförmögen att ge en tillfredsställande förklaring till Zimbabwes sena, men märkvärdiga, demokratisering.

¹² Då menar jag främst debatten om välfärdsökning för arbetare som fördes i slutet på 30-talet som tycktes ha haft genomslag i gruvindustrin i Nordrhodesia under 40-talet men inte i Sydrhodesia.

¹³ Då syftar jag åter på det statliga projekt som syftade till att låta afrikanerna ägna sig åt bomullsodling och därmed direkt hota de vita jordägarnas hegemoni.

I Nordrhodesia sker, på grund av etableringen av gruvindustrin, det motsatta. Relativt kvalificerad arbetskraft efterfrågas och en arbetarklass bildas. Urbanisering sätts igång i och med industrins etablering som underlättar organiseringen av den växande arbetarklassen. Avsaknaden av en nationell rural elit gör att arbetarklassens motstånd får större genomslag. Den koloniala staten handlar i enighet med Storbritanniens direktiv, vilket tycks ha positiv inverkan på demokratin. Ur den fackliga rörelsen i Kopparbältet formas ett aktivt civilt samhälle som tar kamp mot kolonialismens odemokratiska natur och lyckas bryta sig ur federationen och kolonialmaktens kontroll. I enighet med Rueschemeyer, m.fl.'s främsta tes, är arbetarklassen den enda sociala klass som aldrig avviker från den demokratiska kampen. Analysen visar att de är de främsta förespråkarna av demokratiskt styre.

Diskussion

I Rueschemeyer m.fl. studie om demokratiseringen i Latinamerika understryker de betydelsen av medelklassen, delvis på grund av arbetarklassens relativa svaghet. I min analys har medelklassen haft mycket liten betydelse. Istället har analysen visat att arbetarklassen helt klart har spelat en viktig roll i afrikansk historia. I Nordrhodesia finns det ingen tvekan om arbetarklassens betydelse för landets politiska utveckling. På de platser där en arbetarklass har kunnat organiseras, har den gjort det och initierat en effektiv kamp mot eliterna. På grund av de ogynnsamma omständigheterna i Sydrhodesia, skedde detta inte där, men, som nämndes i analysen, organiserades sedermera ett fackligt motstånd mot Robert Mugabes repressiva stat i postkoloniala Zimbabwe. Den relativt lilla arbetarklassen har spelat en förhållandevis avgörande roll i politiken.

Vi har även identifierat en afrikansk borgarklass som i Sydrhodesia spelade viss roll i skapandet av de första fackliga organisationerna. De visade sig dock vara opportunistiska och organisationen var svag och splittrad. Småborgare i Nordrhodesia var med i kampen för politisk och ekonomisk frihet genom att de startade och drev organiserade fackföreningar i landet. Många av de främsta ledarna för frihetsrörelsen tillhörde borgarklassen. Dessa gick dock från att tillhöra en demokratisk rörelse till att bilda en ny politisk borgarklass som krossade Zambias framväxande demokrati och säkrade sina egna ekonomiska intressen genom att underminera folkstyret. Det visar på borgarklassens ambivalenta förhållande till demokrati. Den vita arbetarklassen likväl som den vita borgarklassen i Sydrhodesia var genomgående antidemokratisk då den rasistiska ordning som upprättats i Sydrhodesia särbehandlade den vita befolkningen.

Rueschemeyer, m.fl. underströk partiets betydelse i Latinamerika. Min analys visar att partier har haft mindre betydelse. Politiska ledare har varit kärnan i partierna. När Zambias Kenneth Kaunda bröt sig ut ANC och bildade UNIP, följde massorna efter. Partier bildas, splittras och försvinner medan ledarskapet består. I Zimbabwe var Mugabes roll den samme som Kaundas. Hans kontaktnät, förmåga att organisera, leda och förföra gjorde honom till en av Afrikas främsta politiska profiler. Båda dessa herrar ses som landsfädrar och har suttit på makten i 30 år vardera. (Utrikespolitiska Institutet, 2010a; Utrikespolitiska Institutet, 2010b) Min studie visar alltså att politiskt ledarskap och starka ledare har spelat en viktigare roll än specifika politiska partier under demokratiseringen. Dessa ledare har dock inte arbetat för demokrati efter att ha tagit makten utan har bildat nationella politiska eliter som slutit det politiska systemet. Min analys har visat att andra former av politisk gruppering, som välfärdsklubbar och framförallt fackliga organisationer har spelat en framträdande roll i politiken. Dessa har varit intakta

och har fortsatt att kämpa för politiska rättigheter och inkludering i postkoloniala Afrika. Basen i dessa föreningar består av arbetarklassen. Den fackliga rörelsen producerar politiker genom att träna upp dem i organisation, ledarskap och förhandling.

I Latinamerika har stater varit starka i jämförelse med det civila samhället och har kunnat kontrollera befolkningen. Militären har ofta blandat sig i politiken. Min studie visar att kolonialstaterna i Sydrhodesia och Nordrhodesia handlade på olika sätt i relation med den imperialistiska staten och de nationella eliterna. Beroende på hur staten hanterade intressekonflikter, formades det politiska klimatet i landet. Den jordägande eliten i Sydrhodesia använde staten för att genomföra förtryck mot den afrikanska befolkningen, och vann autonomi gentemot Storbritannien. Nordrhodesias kolonialstat var närmare kopplad till Storbritannien vilket i Zambias fall har underlättat initierandet av demokrati och självständigheten. Staten i båda mina fall har försökt forma det civila samhället genom sociala och politiska reformer med större framgång i Sydrhodesia än i Nordrhodesia.

Zimbabwes självständighet och den politiska inkluderingen av den afrikanska befolkningen är svår att förstå enligt teorin. Alliansen mellan kolonialstaten och den nationella eliten var stark och något utrymme för massiva protester eller revolution syntes inte till. Gerillakriget som initierades mot kolonialstaten var dock en utlösande faktor som ruckade den stabila maktalliansen. Internationella påtryckningar som gav sig uttryck i ekonomiska sanktioner försvagade ekonomin. Stöd från Storbritannien och grannländerna stärkte frihetsrörelsen. Mugabes förmåga att säkra elitens intressen kan ha spelat en viktig roll för att få de vita kolonialisterna att låta afrikanerna inkluderas i politiken. Teorin belyser inte betydelsen av världssamfundets påtryckningar eller gerillakrigs inverkan på samhället. Det är en svaghet, speciellt i vårt moderna globaliserade samhälle där världssamfundet spelar en viktig roll i länders nationella politik.

Jag anser emellertid att teorin är relevant och användbar att använda i Afrika. Ekonomisk struktur, klass och elitinflytande har helt klart varit avgörande i afrikansk historia. Studien har visat på hur exportekonomiska strukturer direkt och indirekt påverkar samhällets utgjutning där nationella eliter, kolonialstater, multinationella företagen och inhemsk arbetskraft har varit med påverkat politikens utveckling.

Jämförelsen med Rueschemeyer, m.fl.'s analys av Latinamerika visar inte på några direkta likheter mellan regionerna. Min analys visar på den afrikanska arbetarklassens betydelse för demokrati i Afrika, demokratins främsta förespråkare. Den afrikanska borgarklassen har inte uppvisat något genuint intresse för fullständig demokrati utan har skapat en antidemokratisk politisk elit i det postkoloniala samhället. Arbetarklassens kamp för politisk inkludering har dock fortsatt efter självständigheten. Den visar på att det civila samhället, i form av föreningar och framförallt fackliga organisationer, har varit relativt viktiga för demokratiseringen. Den visar på kolonialstatens betydelse i politiken beroende på om de allierar sig med nationella eliter eller med den imperialistiska staten, det senare alternativet har i Zambias fall visat sig öka chansen för demokratisering.

Dessa slutsatser kan bli användbara för vidare forskning inom främst kolonial maktstruktur och demokratisering i södra Afrika.

5 Referenser

- Allen, Robert. "Reassessing African Political Activity in Urban Northern Rhodesia". *African Affairs*. Vol. 80, Nr. 319 (1981), s. 239-258. Oxford University Press på beställning av The Royal African Society. Hämtad: 13/12/2010
- Arrighi, Giovanni, 1966. "The Political Economy of Rhodesia". *The New Left Review*, nr. 39.
- Bates, Robert H.. "Input Structures, Output Functions, and Systems Capacity: A Study of the Mineworkers' Union of Zambia" *The Journal of Politics*. Vol. 32, Nr. 4 (1970), s. 898-928. Cambridge University Press på uppdrag av Southern Political Science Association. Hämtad: 01/09/2010
- Bellin, Eva. "Contingent Democrats: Industrialists, Labour, and Democratization in Late-Developing Countries". *World Politics*. Vol. 52, Nr. 2 (2000), s. 175-205. Cambridge University Press. Hämtad: 01/09/2010
- Cooper, Frederick, 1996. *Decolonization and African Society – The labour question in French and British Africa*. Cambridge: Cambridge University Press
- Darnolf, Staffan, 1997. *The Contrasting Cases of Botswana and Zimbabwe*. Göteborg: Göteborg University
- Dubell, Folke, 1980. *Zambia. Ekonomi och Politik i en Frontstat*. Stockholm: LT's förlag
- Godoy, Ricardo. "Mining: Anthropological Perspectives". *Annual Review of Anthropology*. Vol. 14 (1985), s. 199-217. Annual Reviews. Hämtad: 17/12/2010
- Henderson, Ian. "Wage-Earners and Political Protest in Colonial Africa: The Case of the Copperbelt". *African Affairs*. Vol. 72, Nr. 288 (1973), s. 288-299. Oxford University Press on behalf of The Royal African Society Hämtad: 13/12/2010
- Hague, Rod; Harrop, Martin, 2007. *Comparative Government and Politics. An Introduction*. 7:e upplagan, New York: Palgrave Macmillan
- Henderson, Ian. "Early African Leadership: The Copperbelt Disturbances of 1935 and 1940". *Journal of Southern African Studies*. Vol. 2, Nr. 1 (1975), s. 83-97. Taylor & Francis, Ltd. Hämtad: 13/12/2010
- Joseph, Richard. "Democratization in Africa after 1989: Comparative and Theoretical Perspectives". *Comparative Politics*. Vol. 29, Nr. 3, Transitions to Democracy: A Special Issue in Memory of Dankwart A. Rustow (1997), s. 363-382. Ph.D. Program in Political Science of the City University of New York. Hämtad: 31/08/2010

- Karvonen, Lauri, 1997. *Demokratisering*. Lund: Studentlitteratur
- Kraus, Jon (red.), 2007. *Trade Unions and the Coming of Democracy in Africa*. New York: Palgrave Macmillan
- Libby, Ronald T.. "Transnational Class Alliances in Zambia". *Comparative Politics*. Vol. 15, Nr. 4 (1983), s. 379-400. Ph.D. Program in Political Science of the City University of New York. Hämtad: 01/09/2010
- Lindberg, Staffan L., 2004. *The Power of Elections*. Lund: Lund Political Science 134
- Malaba, Luke. "Supply, Control and Organization of African Labour in Rhodesia". *Review of African Political Economy*. Nr. 18, Special Issue on Zimbabwe (1980), s. 7-28. Taylor & Francis, Ltd. Hämtad: 01/09/2010
- Moore, Barrington, 1971. *Demokrati och Diktatur. En undersökning av politiska idéers sociala ursprung*. Stockholm: Raben och Sjögren
- Nyambara, Pius S.. "Colonial Policy and Peasant Cotton Agriculture in Southern Rhodesia, 1904-1953". *The International Journal of African Historical Studies*. Vol. 33, Nr. 1 (2000), s. 81- 111. Boston University African Studies Center. Hämtad: 31/08/2010
- Perrings, Charles. "Consciousness, Conflict and Proletarianization: An Assessment of the 1935 Mineworkers' Strike on the Northern Rhodesian Copperbelt". *Journal of Southern African Studies*. Vol. 4, Nr. 1, Specialnummer om Protest och Motstånd (1977), s. 31-51. Taylor & Francis, Ltd. Hämtad: 13/12/2010
- Prain, R. L., "The Problem of African Advancement on the Copperbelt of Northern Rhodesia". *African Affairs*. Vol. 53, Nr. 211 (1954), s. 91-103. Oxford University Press på beställning av The Royal African Society. Hämtad: 13/12/2010 06:08
- Rakner, Lisa, 1992. *Trade Unions in Processes of Democratisation – A Study of Party Labour Relations in Zambia*. Bergen: Chr. Michelsen Institute
- Rueschemeyer, Dietrich. "On the State and Prospect of Comparative Democratization Research". *Comparative Democratization*. Vol. 8, Nr. 3, (2010). Brown University
- Rueschemeyer, Dietrich, 2009. *Usable Theory*. Princeton: Princeton University Press.
- Rueschemeyer, Dietrich; Stephens, Evelyne Huber; Stephens, John D, 1992. *Capitalist Development & Democracy*. Cambridge: Polity Press
- Rutherford, Blair. "Another Side to Rural Zimbabwe: Social Constructs and the Administration of Farm Workers in Urungwe District, 1940s". *Journal of Southern African Studies*, Vol. 23, Nr. 1 (1997), s. 107-126. Taylor & Francis, Ltd. Hämtad: 31/08/2010
- Saunders, Richard. "Trade Unions Struggles for Autonomy and Democracy in Zimbabwe". i Kraus, Jon (red.), 2007. *Trade Unions and de Coming of Democracy in Africa*. New York: Palgrave Macmillan
- Scott, Peter. "The Tobacco Industry of Southern Rhodesia". *Economic Geography*, Vol. 28, Nr. 3 (1952), s. 189-206. Clark University. Hämtad: 01/09/2010

Tordoff, William; Molteno, Robert. "Introduction". in Tordoff, William (red.), 1974. *Politics in Zambia*. Manchester: Manchester University Press

5.1 Elektroniska källor

African Elections Database. (2008a). *Zimbabwe*
Tillgänglig: <africanelections.tripod.com/zw.html>
Hämtad: 15/12/2010

African Elections Database. (2008b). *Zambia*
Tillgänglig: <africanelections.tripod.com/zm.html>
Hämtad: 15/12/2010

African Elections Database (2008c). *Samlad information*
Tillgänglig: <africanelections.tripod.com/>
Hämtad/15/12/2010

Klienter (2010). *I Nationalencyklopedin*
Tillgänglig: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/klienter>>
Hämtad: 2010-12-30

Klientelism. (2010) *I Nationalencyklopedin*
Tillgänglig: <<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/klientelism>>
Hämtad: 2010-12-30

5.1.1 Databaser

Utrikespolitiska Institutet (2010a) *Landguiden: Länder i fickformat Online*
Tillgänglig: <www.landguiden.se>
Hämtad: 15/10/2010

Utrikespolitiska Institutet (2010b) *Landguiden: Länder i fickformat Online*
Tillgänglig: <www.landguiden.se>
Hämtad: 20/10/2010

Utrikespolitiska Institutet (2010c), *Landguiden: Länder i fickformat Online*
Tillgänglig: <www.landguiden.se>
Hämtad: 25/12/2010